

Beschouwingen over 1302

Toen Gwij van Dampierre in 1297 alle feudale banden met de koning van Frankrijk verbrak, was hij er vast van overtuigd het recht aan zijn zijde te hebben. Naar zijn bondgenoot de koning van Engeland had hij kort te voren geschreven dat hij Filips de Schone had „mis parfaitement en défaut, par quoy clerck de droit et de divinitei ont dit et dient ke li roys de France a tant meffait envers le comte ke li cuens est desloyés de homage, de serviche, de féauté et de toute redevanche k'il li devoit u pooit devoir”¹. De koning had het verdrag van Melun niet nageleefd, o.m. door te weigeren Gwij voor de pairs te laten verschijnen, de graaf mocht in opstand komen, de adel en de onderdanen moesten hem dienen tegen de koning. Filips de Schone deed trouwens nog een poging om graaf Gwij deze grondige redenen te ontnemen door hem te Kortrijk de rechtspraak voor de pairs aan te bieden.

De graaf trad onmiddellijk op tegen de Leliaarts : zij werden gevangen genomen, hun goederen werden aangeslagen. Te Brugge vluchtten veel Leliaarts naar St. Omaars in 1297 : 107 poorters weken uit, sommigen met vrouw en kinderen, met knapen, knechten en meiden, samen 317 personen². Te Gent vluchtten een 65-tal schepenen en poorters; te Dowaaï weken 112 mannen

¹ KERVYN DE LETTENHOVE, *Études sur l'histoire du XIIIe siècle*, in *Mémoires de l'Académie royale de Belgique*, Brussel, 1853, in-4°, p. 26; H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, I, géill. ed., Brussel, 1948, p. 243-244, n. 73.

² C. WYFFELS, *Een „opstand” te Brugge en de vlucht van Leliaarts naar Sint-Omaars tussen 17 Augustus en 18 September 1297*, in *Handelingen van de Société d'Émulation*, XC, 1953, p. 63-72.

plus vrouwen en kinderen en enkele weduwen uit ³. Dit bewijst dat er heel wat bewuste Leliaarts waren in de poorterie te Brugge en te Dowaaï. Onder de aangehouden Bruggelingen was Joris van der Matte, die tot in 1298 gevangen bleef en 1000 pond losgeld moest betalen aan de graaf. Joris' vrouw was gevlucht naar St. Omaars met haar kinderen uit haar eerste huwelijk, met een poorter uit Ieper. In 1302 zal Joris van der Matte de grootste som geld lenen aan de opstandelingen ⁴. Het probleem van de Leliaarts en de Liebaarts in de Brugse poorterie verdient dan ook een grondige studie. Tot nu toe is het alleen bestudeerd in de drie hoogste klassen van de poorterie, die we goed kennen dank zij een lijst van de poorterlijke ruiters in 1292 ⁵. De huidige stand van het onderzoek geeft daarvoor 76 Liebaarts tegenover 74 Leliaarts; voor de overige leden van de drie hoogste klassen der poorterie kennen we de gezindheid nog niet ⁶. Maar er bestaat ook een lijst van rijke Bruggelingen die in 1297 geld lenen aan de stad. Er staan ongeveer 675 namen op. Daaronder kunnen we nu reeds 150 Leliaarts identificeren en waarschijnlijk wat meer Liebaarts, terwijl een 30-tal van de in 1297 vermelde poorters overleden waren in 1302. Over de rest van de poorters vinden we geen inlichtingen in de stadsrekenin-

³ F. FUNCK-BRENTANO, *Philippe le Bel en Flandre*, Paris, 1896, p. 310; F. BLOCKMANS, *Het Gentsche Stadspatriciaat tot omstreeks 1302*, Rijksuniversiteit Gent. Faculteit Wijsbegeerte en Letteren, Antwerpen, 's Gravenhage, 1938, p. 363, 370; L. DELFOS, *Het Avontuur van de Liebaarts*, Tielt, 1952, p. 97.

⁴ J. F. VERBRUGGEN, *De Slag der Gulden Sporen*, Antwerpen, Amsterdam, 1952, p. 207-208; C. WYFFELS, *op. cit.*, p. 69, n. 1.

⁵ J. DE SMET, *De Inrichting van de Poorterlijke Ruitery te Brugge in 1292 en haar Indeeeling in Gezindheden in 1302*, in *Kon. VI. Academie, Verslagen en Mededeelingen*, aug.-sept. 1930, p. 487-505.

⁶ J. DE SMET, *Brugse Leliaarts gevlucht te Sint-Omaars van 1302 tot 1305*, in *Handelingen van de Société d'Émulation*, LXXXIX, 1952, p. 147: 74 Liebaarts tegen 73 Leliaarts, verbeterd door ons tot 76 Liebaarts tegen 74 Leliaarts.

gen van 1302 tot 1304. In elk geval, het 150-tal Leliaarts onder de Brugse poorterie, met hun familie en wat personeel is tenslotte een aanzienlijk getal. De Leliaarts vormden dus een sterke partij te Brugge.

Wat de adel betreft, daarin schijnen er weinig Leliaarts te zijn in het begin van de oorlog. De edellieden komen naar het grafelijk leger en strijden mee tegen de koning van Frankrijk. Maar naarmate het koninklijk leger oprukt en overwinningen behaalt, wordt de afvalligheid groter en groter. Voor de adel, net zoals voor de poorterie, dient er rekening gehouden met twee goed onderscheiden perioden : 1297 tot 1300, daarna 1302 tot 1304. Een deel van de edellieden sluit inderdaad aan bij de machtigste partij. Na de verovering van Rijsel in 1297 en na de slag der Gulden Sporen in 1302 is dit goed zichtbaar. Zo sluiten heel wat edellieden uit het zuiden van het graafschap en die zelfs lenen hebben in Henegouwen aan bij de overwinnaars in 1302; voor een deel uit vaderlandsliefde, voor een deel uit opportunisme doen ze mee met de zonen van de graaf. Voor de periode 1297-1300 hebben we 191 Liebaarts gevonden tegenover 118 Leliaarts. Voor de periode 1302 tot 1304 hebben we 102 Liebaarts die vroeger niet vermeld werden, tegenover een 42-tal Leliaarts die nog niet geciteerd werden of afvallige Liebaarts zijn, of met Jacques de St. Pol meestreden tegen de Bruggelingen tijdens de Brugse Metten. Dit geeft 293 Liebaarts tegenover 160 Leliaarts⁷. De documentatie is echter onvolledig en daarom hebben we het aantal Leliaarts op 265 geschat. Het aantal Liebaarts moet zeker eveneens verhoogd worden. De algemene verhouding 293 tegenover 160 schijnt de toestand goed weer te geven.

Na 1300 speelt de Vlaamse adel maar een geringe rol in de gebeurtenissen. Van meer belang voor 1302 is de

⁷ Dit is de voorlopige uitslag van een persoonlijk onderzoek dat nog niet voltooid is

strijd in de steden van 1280 af. Grepen de conflicten slechts plaats tussen twee partijen van patriciërs, zoals Dr L. Delfos het voorstelt, of waren ze beperkt tot twee politieke partijen onder de patriciërs maar waarin de oppositie gesteund werd door de rijke ambachtslieden, zoals Dr Jos. De Smet schrijft? Volgens Delfos was het dus alleen een politieke strijd. De Smet gebruikt ook die karakterisering, maar houdt er geen rekening mee dat dit in strijd is met zijn onderscheid tussen arme en rijke ambachtslieden. Volgens hem zouden de arme ambachtslieden bij gebrek aan klassebewustzijn niet deelgenomen hebben aan het conflict ⁸.

Beide historici hebben gelijk wanneer ze zeggen dat de eisen van de Bruggelingen in 1280 politieke eisen zijn, althans in de grote trekken. Maar bij nadere beschouwing stelt men vast dat die politieke eisen, zoals bij voorbeeld evenveel schepenen uit de volksklasse als uit het patriciaat, ingegeven zijn door een zucht om het lot van de handwerkers te verbeteren, en dat er dus wel degelijk sociale drijfveren zitten achter de uitgedrukte politieke eisen.

Wat echter erger is, vooral als een punt van methode, is dat geen van beiden het zo interessante geval van Damme bespreekt. Daar wordt in hetzelfde jaar 1280 het volledig programma van de ambachtslieden weergegeven in de klacht. Delfos citeert er maar een klein deel van — het deel dat zijn stelling bevestigt, terwijl hij de rest weglaat⁹. Te Damme vraagt de volksklasse :

1. De assise, of belasting, geheven op brood, wijn, bier en mede, drukt zwaarder op de arme lieden dan op de rijken. Daarom vraagt ze goedkoper bier. De volksklasse vraagt ook medezeggenschap in het bepalen van de assise.

⁸ L. DELFOS, *Het Avontuur van de Liebaards*, p. 38; J. DE SMET, in *Handelingen Société d'Émulation*, LXXXIX, 1952, p. 162-163.

⁹ L. DELFOS, *op. cit.*, p. 38.

2. Ze vraagt ook dat de dekens en de vinders van de ambachten geen patriciërs meer zouden zijn, maar wel lieden behorend tot de ambachten zelf.
3. Om assisen, heffingen, keuren, toelagen en uitgaven goed te keuren vraagt de volksklasse zoveel vertegenwoordigers als de schepenen ¹⁰.

Dus deelnemen aan het goedkeuren van de belasting, rechtvaardige verdeling ervan over rijk en arm, ambachten waarin handwerkers zelf deken en vinders zijn, evenveel vertegenwoordigers van de volksklasse als van de schepenen voor financiële beslissingen die vooral op de volksklasse drukken. Dit is bijna het volledig programma van de handwerkers, en ze verwezenlijken het integraal in 1302. Nu kan men de vraag stellen of de handwerkers uit Damme in 1280 sociaal en politiek meer ontwikkeld waren dan de Bruggelingen, daar ze hun eisen op een meer algemeen plan kunnen voorstellen. Het antwoord is eenvoudig : in beide plaatsen, zoals te Gent, te Ieper, te Dowaaï en te Rijsel werden dezelfde sociale eisen nagestreefd. Ook J. Vuylsteke schreef dat er in de grieven van de Gentse „communitas”, „die toen waarschijnlijk in Vlaanderen het meest door de aristocratie verdrukt werd”, niet gesproken wordt van stoffelijke belangen, van economische uitbuiting. „Men klaagt louter over misbruiken van politieken, bestuurlijken en rechterlijken aard”. Zelfs wanneer de Gentenaars klagen dat het recht van de armen zo goed niet geëerbiedigd wordt als dit van de rijken, denkt hij dat er geen spraak is van „economische, noch van sociale *revendicatie*” ¹¹. Dit is ver gezocht. Voor ons is deze tegenstelling tussen armen en rijken meer sociaal dan politiek.

¹⁰ A. DE SMET, *De Klacht van de „Ghemeente” van Damme in 1280*, BCRH, CXV, 1950, p. 9.

¹¹ J. VUYLSTEKE, *Uitleggingen tot de Gentsche Stads- en Baljuwsrekeningen, 1280-1315, Oorkondenboek der Stad Gent, 1^e afd., Rekeningen, IIe dl, Gent, 1906, p. 78, 79, 80.*

De misbruiken steunen ook op de economische onderdrukking van de handwerkers. Pas nadat hun economische en sociale positie erg verbeterd is in de XIIIe eeuw, behalen de ambachtslieden politieke en militaire successen¹². De vraag naar een zelfde recht voor arm en rijk mag bij de eisen van de handwerkers van Damme gevoegd worden en de sociale en economische basis ervan is zeer duidelijk. De strijd voor de schepenenambten gaat niet alleen om de politieke macht, maar ook om de economische voordelen die er aan verbonden zijn. De schepenen waren terzelfdertijd werkgevers, wetgevers voor de arbeid en beheerders van de ambachten — rechtstreeks of onrechtstreeks. Ze legden de belastingen op en spraken recht.

Wat stelt men vast in 1302?

1. Onder de nieuwe schepenen van Brugge zijn maar twee patriciërs: Martin vander Rughe en Willem vander Hille, één man die in 1297 geld leende en dus poorter kan geweest zijn: Reinard f. Arnout, en de negen overigen zijn onbekenden, ambachtslieden. Onder hen bevindt zich als een van de burgemeesters, Jan Heems, een volder, maar een volksleider van betekenis¹³. Met één slag wint de volksklasse negen zetels op twaalf. Vroeger had zij er geen enkele, nu zeker drie vierden van het totaal. We vragen ons dan ook af met welk recht Delfos hier spreekt van „het beginsel der evenredigheid”¹⁴. Waar ligt de evenredigheid? Het meeste dat de volksklasse ooit gevraagd had, was de helft van de zetels: te Damme en te Brugge in 1280¹⁵.

¹² J. F. VERBRUGGEN, *De Krijgskunst in W.-Europa in de Middel-eeuwen*, Kon. VI. Academie, Brussel, 1954, p. 250-254, 255-264.

¹³ J. DE SMET, *De Inrichting van de Poorterlijke Ruitery*, p. 502-503; J. COLENS, *Le compte communal de la ville de Bruges*, Brugge, 1886, p. 1-2; Brugse stadsrekening, a^o 1297, f° 21 v°, 2° kol.

¹⁴ L. DELFOS, *op. cit.*, p. 211-212.

¹⁵ A. DE SMET, *op. cit.*, p. 6-7, 12; L. A. WARNKOENIG, *Flandrische Staats- und Rechtsgeschiede*, 3 dln in 5 vol., Tübingen, 1835-42, II, 1, Urk., nr 55, p. 101-102.

Nu heeft ze er plots drie op vier. Dit is reeds een ontegensprekelijk bewijs dat de ambachten machtig geworden zijn. Het feit dat Martin vander Rughe, een poorterlijk ruiter, de eerste burgemeester was, mag ons niet misleiden. De verhalende bronnen vermelden hem nooit. Dit bewijst dat zijn rol niet zo groot geweest is. Hetzelfde gebeurde in 1328. De eerste burgemeester was toen Jan Schinkel f. Jans, die op 11 juli 1302 tot ridder geslagen was. Hij werd in 1328 niet onder de voorname schuldigen gerangschikt. De oude volder, Jan Heems, behoorde toen nog altijd bij de machtige volksleiders en werd wel onder de schuldigen gerekend. En de meest vooraanstaande persoonlijkheid uit de strijd in 1328 te Brugge, Willem de Deken, oefende in 1328 juist dezelfde functies uit als Jan Heems in 1302, dit is burgemeester *vanden corpse*¹⁶. Jan Heems kan dus in 1302 een voorname rol gespeeld hebben.

2. Door haar negen schepenen en door de instelling van de honderdmannen controleerde de volksklasse alle uitgaven. Belastingen die impopulair waren werden nu door leden van de klasse beheerd en het volk kon nagaan waarvoor het geld en hoe het gebruikt werd. Door het invoeren van andere belastingen kon men ze ook rechtvaardiger verdelen¹⁷.

3. De ambachten werden erkende en zelfstandige korpsen. Men stelt onmiddellijk vast dat ze eigen finan-

¹⁶ J. DE SMET, in *Hand. Soc. d'Émulation*, LXXXIX, p. 164-165, houdt geen rekening met de persoonlijkheden. Hij hecht alleen belang aan de hiërarchie onder de burgemeesters en schepenen.

¹⁷ L. DELFOS, *op. cit.*, p. 165, p. 335, nota n en p. 336. Elders spot Delfos ten onrechte in verband met de belastingen: (p. 237) „Een gemeente die aan de liebaardse opstand deelneemt begiftigen met het recht accijnzen te innen, ziedaar een feit dat misschien wel paradoxaal zal lijken in het oog van de hedendaagse socioloog, die van mening is, dat de heffing van accijnzen de aanleiding was tot de Vlaamse opstand”. Hier wordt natuurlijk geen rekening gehouden met de aard van de belastingen, met het bedrag en met het beheer.

cies hebben, want ze lenen geld aan de stad. In sommige gevallen gebeurt de lening volgens het aantal leden van het ambacht. De beroepsverenigingen ontvangen zelf ook geld van de stad, evenals in beslag genomen goederen, buitgemaakte koopwaar, enz. Ze hebben dus hun eigen financies waarmee ze hun kosten in de heer-vaarten kunnen vergoeden. Wanneer worden ze als zelfstandige korpsen erkend? Het oudste voorbeeld is dat van de vleeshouwers van Brugge in december 1302. Op dat tijdstip hebben ze hun officiële keure. Daarop volgen de volders, de scheerders en de makelaars die hun keure ontvangen in 1303¹⁸. Maar dit zijn officiële erkenningen. Ze komen *nadat* de ambachten in de werkelijkheid reeds erkend waren. Zo werd de samenstelling van de schepenbank maar eerst in 1304 erkend en bepaald door de grote keure van Filips van Chieti, maar in werkelijkheid treden de twee burgemeesters, Martin vander Rughe en Jan Heems samen met Pieter de Coninc reeds op in maart 1302¹⁹.

Een nauwkeurig onderzoek werpt meer licht op de erkenning van de ambachten. Jan van Namen is juist te Gent aangekomen rond 23 juli 1302 en reeds staan de ambachtlieden klaar : „Item van den charters van den iij ambochten te zeghelne met mijns heren zeghele van Namen”²⁰. Wat bedoelt men te Brugge met de drie ambachten? Een post uit de rekening van 1303 leert het ons : „Item yleent Lauwerse uter Meet ende Jacop van Tielt ten 3 ambochten boef, dats te wetene, wevers, wlres, scerres licghende vor Lessines, 250 lb”²¹. De

¹⁸ C. WYFFELS, *De Oorsprong der Ambachten in Vlaanderen en Brabant*, Kon. VI. Academie, Brussel, 1951, p. 24; J. A. VAN HOUTTE, *Makelaars en Waarden te Brugge van de 13^e tot de 16^e Eeuw*, in *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, V, 1950, p. 12, en noot 2.

¹⁹ Dit blijkt uit een post van de Brugse Stadsrekening van 1331, f° 104. Zie ook : L. DELFOS, *op. cit.*, p. 351, noot 183.

²⁰ J. COLENS, *op. cit.*, p. 195 en 201.

²¹ Brugse Stadsrekening 1303, I, f° 26 v°.

charters van de drie ambachten, wevers, volders en scheerders, werden dus reeds in 1302 bezegeld; het waren zeker wel voorlopige stukken, in afwachting dat de keuren opgesteld werden.

Het lijkt eigenaardig dat een poorterlijk ruiters, Christiaan vanden Damme, nog deken van de wevers was. Maar Christiaan was een Liebaart, die in 1304 burgemeester werd. Waarschijnlijk had hij zich verdienstelijk gemaakt in de opstand, of wou men hem niet vervangen voor zijn jaar verstreken was, omdat hij als Liebaart meedeed met de handwerkers? De wevers hadden trouwens als leider de befaamde Pieter de Coninc en zijn twee zonen, de volders Jan Heems en de vleeshouwers Jan Breidel, die misschien niet vreemd was aan de vroege officiële erkenning van dit ambacht. Dit leidt ons tot een bondige bespreking van het probleem van de volksleiders.

Reeds in maart 1302 hebben de nieuwe schepenen in Brugge het bewind in handen, en samen met Pieter de Coninc trekken de twee burgemeesters, Martin vander Rughe en Jan Heems, om geld van de kerk van St. Donaas, om het te gebruiken voor de opstand. Twee maand vóór de Brugse Vrijdag hadden de volksleiders dus reeds het volledig gezag over de stad. Het was de tijd waarin Pieter de Coninc zeer machtig geworden was en dat de koninklijke baljuw, de oude schepenen en de Leliaartse poorters gevlucht waren. Samen met Willem van Gulik zorgt hij voor de aanvallen op de woning van de Leliaart Jan van Sijsele en op de grafelijke burcht te Male. Hij doet op 12 mei 1302 een uiterste poging om Gent te doen deelnemen aan de opstand. Na deze mislukking moet hij Brugge verlaten. Maar na de „Goede Vrijdag” is hij weer de grote leider, samen met Willem van Gulik. Zij rukken naar Kassel op, en van daar naar Kortrijk. Met beide prinsen komt Pieter naar Gent en zorgt er voor dat daar ook een nieuw stadsbestuur aange-

steld wordt. Hij wil tevens een Leliaart doen terechtstellen, maar de jonge prinsen bekomen dat hij genade schenkt. Later in 1302, in 1303 en in 1304 speelt Pieter steeds een rol niet alleen in Brugge, maar ook in opdrachten aan de grens, en zo meer. Pieter de Coninc was nochtans geen schepen en had geen officiële functie. In 1308 helpt zijn zoon in het bevrijden van Willem van Saaftinge. In 1309 treedt Pieter samen met Jan Breidel en Jan Heems weer op aan het hoofd van de wevers, volders, lakenscheerders en andere ambachten van de lakennijverheid. Pieter de Coninc en Jan Heems stonden nog steeds aan de zijde van hun wevers en volders in 1321-22 en Jan Heems was nog een groot leider in de opstand 1323-28, terwijl Pieters zoon, Jan de Coninc, toen deken van de wevers en belangrijk leider was. Zoals gezegd was Jan Heems in 1302 tevens burgemeester. Pieter de Coninc en zijn zonen Willem en Jan, Jan Breidel en Jan Heems waren invloedrijke volksleiders die zeker voor hun aanhangers en hun ambacht gezorgd hebben ²².

Het opdagen van deze leiders, die uit de volksklasse zelf gesproten waren, is ook een belangrijk verschijnsel. Het wijst erop dat de volksklasse op politiek gebied voldoende ontwikkeld was. Na Pieter de Coninc zullen leiders als Zannekin en Willem de Deken optreden en daarna Jacob van Artevelde. Over soortgelijke gebeurtenissen in Frankrijk na 1356 schreef de grote Franse historicus Ferdinand Lot : „Une classe sociale, le *tiers*, fait inouï, sans précédent, sans imitation en Europe, au Moyen Age, osa prendre en mains les destinées de la France. Cette révolution, prodrome de la grande Révolution, échoua : les temps n'étaient pas encore venus, mais elle est hautement instructive” ²³. Er ligt wat over-

²² J. F. VERBRUGGEN, *Brugse Volksleiders en Ridders in 1302*, in *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 15, 1955, nr 6, p. 241-246.

²³ *L'Art militaire et les armées au Moyen Age en Europe et dans le Proche Orient*, 2 vol., Paris, 1946, II, p. 429.

drijving in deze woorden van F. Lot, maar zijn beoordeling verdient overwogen te worden door hen die de Vlaamse gebeurtenissen van 1302 bestuderen.

In tegenspraak met de invloed van de volksleiders en de macht van de ambachten schijnt de vaststelling dat de ambachtslieden in 1302 geen soldij ontvingen. Hieruit werd afgeleid dat de handwerkers niet beloond werden door hun eigen schepenen²⁴. Dit is zo weinig waarschijnlijk dat het probleem even dient behandeld te worden. De kruisboogschutters worden inderdaad door de stad betaald. Waarom zij en de ambachtslieden niet? Aanvankelijk wellicht omdat de kruisboogschutters een keurtroep vormden, maar vooral omdat de schutters in vele gevallen alleen opgeroepen werden terwijl de rest van het gemeentelager thuis bleef. Maar in 1302 bestond er geen enkele reden om onderscheid te maken op gebied van soldij. Een uitleg hiervoor zou kunnen zijn dat de ambachtslieden uit vaderlandsliefde afgezien hebben van een vergoeding voor hun kosten. Maar deze verklaring hebben we niet nodig. De meest logische schijnt dat de handwerkers door het ambacht zelf betaald werden: daarom leent Brugge geld aan haar ambachten in 1302 en bezorgt ze later de opbrengst van belastingen aan de ambachten. Onderzoeken we even de teksten: aan de wevers worden 433 pond geleend „omme de cost van haren serianten int here te Cassele ende te Curtrike”, dus om de kosten van de gewone strijders te vergoeden in de beslissende veldtocht van 1302. De pijnders die nog geen gewoon ambacht vormden, kregen toen 4 vaten wijn, 174 pond en 2 zakken wol, alles samen voor 266

²⁴ J. DE SMET, *Beschouwingen over Vlaanderens Vrijheidsstrijd in 1302*, in *Biekorf*, 53e jg, 1952, p. 197-198; ID., *Wat Brugge gaf, kreeg en leed voor Vlaanderens vrijmaking in 1302*, *ibid.*, 1952, nr 6, p. 9 (overdruk); ID., in *Handelingen Société d'Émulation*, 1952, p. 163; A. SCHOUTEET en J. DE SMET, *Tentoonstelling van historische Bescheiden. Brugge tegen Filip de Schone*, Brugge, 1952, p. 10.

pond, om ze te helpen in hun kosten ²⁵. In de tocht naar Dowaai krijgen de pijnders 85 pond voor hun kosten. De Brugse schepenen doen ook 12 pond soldij betalen aan knapen die dienst deden op de Nieuwendijk tijdens deze tocht ²⁶. Ambachtslieden werden trouwens betaald voor het bewaken van gevangenen ²⁷. Te Grevelingen lagen lange tijd 507 ambachtslieden, dit is ongeveer het normale aantal handwerkers in de Brugse basiseenheid of *voud* ²⁸. Deze handwerkers ontvangen de normale soldij, 3 schellingen per dag, hun coningstaveis 5 schellingen. In december ontvangen de wevers soldij omdat ze 's nachts de stad bewaken ²⁹. De beslissende teksten dateren echter uit 1305 en 1306, wanneer er sprake is van de soldij die de stad nog schuldig is aan de ambachtslieden die voor Zierikzee gestreden hadden en er gevangen genomen werden. Voor deze stad schoten Brugse poorters en ambachten geld voor aan hun schippers. Sommige ambachten verloren er geld of bevoorradings ³⁰. Vooral belangrijk is deze tekst: de gevangen genomen Bruggelingen deden afstand van de assisen of belastingen die hun destijds toegewezen waren (³¹). Dit

²⁵ J. COLENS, *op. cit.*, p. 160 en p. 5.

²⁶ *Ibid.*, p. 163 en 165; p. 166, voor de knapen.

²⁷ *Ibid.*, p. 178 en 184. Zie ook de vermelding van soldij voor de zagers in de tocht naar Grevelingen in 1302, *ibid.*, p. 155.

²⁸ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire des archives de la ville de Bruges*, I, Brugge, 1871, nr 190, p. 187-188; J. F. VERBRUGGEN, *De organisatie van de militie te Brugge in de XIVe eeuw*, in *Handelingen Société d'Émulation*, LXXXVII, 1950, p. 167-169.

²⁹ J. COLENS, *op. cit.*, p. 192.

³⁰ Brugse Stadsrekening 1304, 3, f° 43 v°; J. SABBE, *De Vijandelikheden tussen de Avesnes en de Dampierres in Zeeland, Holland en Utrecht van 1303 tot 1305*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*. Nieuwe Reeks, V, 1951, p. 280 en p. 293, n. 61: het geld van de wevers; J. J. DE SMET, *Mémoire sur la guerre de Zélande*, in *Mémoires de l'Académie royale, Classe des Lettres*, XVIII, 1845, bijlage II. Ook in J. J. DE SMET, *Recueil de Mémoires et de Notices historiques*, II, Gent, 1864, p. 341-342.

³¹ Brugse Stadsrekening 1305, 2, f° 16 v°: „Item den ghuenen die ghevanghen laghen in Zeelant, als omme dat sie quite scouden alle

verklaart waarom we in 1302, 1303 en 1304 geen betaling van soldij voor de ambachtslieden aantreffen. Ze werden betaald door hun ambacht. De ambachten ontvingen rechtstreeks de opbrengst van sommige belastingen zodat de sommen niet geboekt werden in de stadsrekeningen³². Zo komt het dat we er geen spoor van vinden, tenzij onrechtstreeks.

Het is trouwens volledig logisch : de stad Brugge betaalt soms tot 500 edellieden, betaalt haar kruisboogschutters, haar werklieden, maar betaalt natuurlijk ook haar handwerkers die op krijgstoct vertrekken. Nadat de ambachtslieden reeds betaald werden voor hun militaire prestaties in 1297, werd de betaalde militaire dienst voor de gewone lieden in 1302 definitief doorgevoerd en bleef zo bestaan.

Tenslotte dient nog even de houding van de ambachten besproken. In 1297 wordt Brugge zonder weerstand overgegeven en amper enkele dagen later vertrekken Brugse kruisboogschutters en daarna ook ambachtslieden om de stad Damme te verdedigen tegen de graaf en de koning van Engeland. De koning van Frankrijk had 1000 pond laten verdelen onder de Brugse ambachten, zeker om ze op zijn hand te krijgen. De ambachtslieden ontvingen toen ook soldij gedurende hun krijgstoct. Ze werkten dus samen met de vijand omdat dit

assisen die sie in haren handen hadden die wile dat sie ghevanghen laghen..."; 1305, 2, f° 18; 1306, 1, f° 9 v°; 1306, 2, f° 3, f° 24. In 1312 ontvangen de ambachtslieden soldij in een expeditie tegen de heer van Maldegem : Stadsrekening 1312, f° 30-30 v°.

³² Een ander voorbeeld daarvoor is het *Register der herevaerden* voor de expedities van 1338 tot 1340. Het register bevat de namen van poorters en ambachtslieden die deelnamen aan de expedities. De stadsrekeningen uit dezelfde periode geven de onkosten van de schepen, de kruisboogschutters, de *scaerwettters*, de rode kaproenen. In het *Register der herevaerden*, f° 66, hadden de wevers ontvangen : 2 paiementen vander preste, 6 paiementen van sconinx ghelde van Ingheland, 39 paiementen vanden bierassise, 19 paiementen vanden wijnassise.

hun voordeel bezorgde. Maar die samenwerking duurde slechts zolang ze er profijt uit trokken. De ambachten hoopten waarschijnlijk met de hulp van de koning verbetering in hun toestand te brengen. Zodra ze inzagen dat ze niet veel te verwachten hadden van deze zijde — de Franse gouverneur steunde de poorterij — verzetten ze zich. Misschien waren ze in 1297 ook tevreden omdat de stad vlug versterkt werd en de huizen van de handwerkers eindelijk ook binnen de stadsomwalling stonden en zo beschermd werden, terwijl ze vroeger onmiddellijk in de voorstad in brand gestoken werden bij het begin van een belegering.

Bij gebrek aan een exhaustieve studie van Brugge's geschiedenis in de xiv^e eeuw kunnen we niet onmiddellijk nagaan in hoever de ambachten hun sterke positie in het stadsbestuur behouden hebben na 1304. Maar het is onbetwistbaar dat de volksklasse van de steden geweldig aan macht gewonnen heeft. De graaf van Vlaanderen durft zich verzetten tegen eisen van de boeren en een opstand in het land van Waas bloedig onderdrukken, maar zo iets durft hij niet in de steden ³³.

Op 1 augustus 1302 beloonde graaf Jan van Namen de Bruggelingen voor hetgeen zij gedaan hadden voor het grafelijk huis en voor Vlaanderen. Hij schonk hun het voorrecht dat de grondcijs nooit zou verhoogd worden, zelfs niet wanneer er nieuwe huizen gebouwd worden op de stadsbodem, of wanneer de huizen verbeterd worden. Die bepaling gold ook voor de nog niet bebouwde grond, en bij overlijden of verkoop. Het was een maatregel die vooral de volksklasse beloonde. Daarnaast verordende hij dat alle Bruggelingen vrij mochten handel drijven en een nering uitoefenen. Vóór 1302 was de handel in handen van de poorters die deel uitmaakten van de Londense hansa. De volksklasse kreeg hier dus

³³ *Annales Gandenses*, p. 99.

volledige vrijheid. Tenslotte kregen de Bruggelingen nog een zeer belangrijk voorrecht, vrijdom van tolleren in geheel Vlaanderen, dat de kooplieden van Brugge dus erg bevoordeelde. Daar elk Bruggeling mocht handel drijven begunstigde men zo alle inwoners van de stad, althans in theorie. In de praktijk hadden de meesten niet de middelen om zelf handel te drijven. Later kreeg Brugge nog het recht, de schepenen in de kleine afhankelijke steden uit de omgeving te benoemen, terwijl in 1303 het grondgebied van de stad uitgebreid werd door het schenken van het ambacht Sijsele, toebehorend aan een Leliaarts edelman. Tenslotte schonk Filips van Chieti nog het beroemde groot privilege³⁴. De stad Brugge en de Brugse volksklasse werden dus wel beloond. Het is trouwens onjuist dat Brugse handwerkers uit armoede plunderden in augustus 1302; er namen geen Bruggelingen deel aan die expeditie. Het Brugs gemeenteleger had de toelating gekregen thuis te blijven, als beloning voor de grote inspanning in de veldtocht van 11 juli³⁵. Daarna echter nam het Brugse gemeenteleger nog deel aan de landweer in de omgeving van Dowaii (Pont-à-Raches) gedurende 41 dagen en aan een korte tocht naar Grevelingen³⁶.

Het is ook verkeerd, te schrijven dat Brugge alleen de strijd tegen Frankrijk gefinancierd heeft en dat dit de stad tot het bankroet geleid heeft³⁷. De oorlogskosten van de veldtocht van 1302 zijn in een speciale rekening

³⁴ J. DE SMET, *Wat Brugge gaf, kreeg en leed ... in 1302*, p. 10-11.

³⁵ *Ibid.*, p. 8 en p. 13-14; A. SCHOUTEET en J. DE SMET, *Brugge tegen Filips de Schone*, p. 10, zijn hierin verkeerd. Zie *Annales Gandenses*, p. 36 waar uitdrukkelijk gezegd wordt dat de Bruggelingen niet moesten oprukken.

³⁶ J. COLENS, *op. cit.*, p. 160-167. Het is trouwens ook verkeerd dat men de getalsterkte van het Brugse gemeenteleger voor deze tochten niet kan berekenen.

³⁷ J. DE SMET, *Wat Brugge...*, p. 12; A. SCHOUTEET en J. DE SMET, *Brugge tegen Filips de Schone*, p. 9.

geschreven die aan Jan van Namen overhandigd werd ³⁸. Na de oorlog werden in gans Vlaanderen belastingen geïnd om sommige van de oorlogsschulden te delgen ³⁹. Graaf Robrecht van Bethune verklaart persoonlijk dat de oorlog tegen Frankrijk een gemeenschappelijke strijd was, met gemeenschappelijke lasten voor het gehele land. Ieder Vlaming was „elk anders broeder vennoot”. Daarom moest gans Vlaanderen voor de stad Brugge de verplichting van de 3000 pelgrims afkopen ⁴⁰. De leningen van 1328 en 1331 die voor Brugge's bankroet aangehaald worden hebben geen bewijskracht voor de periode 1302-05; na 1328 heeft Brugge inderdaad de grote strijd in Kust-Vlaanderen verloren ⁴¹. De financiering van Vlaanderens vrijheidsstrijd zou dan ook nog grondig moeten onderzocht worden. In feite vallen nog vele problemen uit de periode 1297-1305 exhaustief te bestuderen.

Dr J. F. VERBRUGGEN.

³⁸ L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *Inventaire*, I, nr 190, p. 165-189.

³⁹ T. DE LIMBURG-STIRUM, *Codex diplomaticus Flandriae*, 2 vol., in-4°, Brugge, 1879-89, II, nr 224, p. 70-73; nr 225, p. 74-76; nr 232, p. 90; nr 241, p. 115-117; nr 242, p. 117-120; nr 245, p. 122-123. Zie ook J. SABBE, *De Vijandelijkheden*, p. 295. Zie ook LIMBURG-STIRUM, II, nr 198, p. 14-15, waar edellieden uit het gevolg van Willem van Gulik nog niet betaald zijn in 1307.

⁴⁰ LIMBURG-STIRUM, *Codex diplomaticus Flandriae*, II, nr 222, p. 63; A. C. F. KOCH en J. F. VERBRUGGEN, *De Annales Aldenburgenses*, Tielt, 1953, p. 33-34; H. VAN WERVEKE, *Les charges financières issues du traité d'Athis (1305)*, in *Revue du Nord*, XXXII, 1950, p. 90-91.

⁴¹ Ze worden ten onrechte aangehaald door J. DE SMET, *Wat Brugge....*, p. 12-13; A. SCHOUTEET en J. DE SMET, *op. cit.*, p. 9 en 27-28.